

Tarım Turizminin Geliştirilmesinde Tarımsal Yayımın Beklentiler

Tayfun ÇUKUR^{1*} Dilek BOSTAN BUDAK²

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Milas Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Milas-Muğla

²Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Adana

*Sorumlu Yazar

E-posta: tayfun.cukur@hotmail.com

Geliş Tarihi: 30.03.2018

Kabul Tarihi:20.06.2018

Özet

Turizm denince artık sadece kum, deniz ve güneş akla gelmemektedir. Klasik turizm anlayışından sıkılan şehirli turistler alternatif turizm rotaları arayışına girmişlerdir. Tarım turizmi de bu arayıştan doğan alternatif bir turizm türüdür. Tarım turizmi, tarımdan beslenen, odağında tarımsal faaliyetleri barındıran ve son yıllarda hızla gelişen bir turizm türü olarak değerlendirilebilir. Tarım turizmi çiftçilerin boş zamanlarında hane halkının gelir düzeyini artırması ve çevreyi koruması ile kırsal kalkınma için önemli bir araç niteliğindedir. Tarımsal yayım, tarımla uğraşan kişilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden kalkınmalarına yardım etmek amacıyla yönelik, okul-dışı ve gönüllü bir eğitim sistemidir. Bu çalışmada tarımsal yayım çalışmalarının tarım turizmine olası katkıları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, tarım turizmi, tarımsal yayım

Expectations from Agricultural Extension in the Development of Agricultural Tourism

Abstract

As for tourism, sand, sea and sun are not the first things that come to mind anymore. Urban tourists who are bored by the classical concepts of tourism have started to search for alternative routes and as a result, an alternative type of tourism that is called agricultural tourism has aroused. Agricultural tourism can be regarded as a type of tourism that is fed from agriculture, houses agricultural activities in its center and develops rapidly in recent years. Agricultural tourism is an important tool for rural development because farmers can increase the income level of their households in their spare time and also protect the environment. Agricultural extension is a non-formal and voluntary education system aimed at helping farmers to develop in a social, economic and cultural way. In this study, possible contributions of agricultural extension activities to agriculture tourism were evaluated.

Keywords: Agriculture, agricultural tourism, agricultural extension

GİRİŞ

Agri-turizm ya da agro-turizm olarak da adlandırılan tarım turizmi, tarımsal üretimin yoğun olduğu yörelerde gerçekleştirilen bir turizm türüdür [1]. Tarım turizmi kavramının standart bir tanımı bulunmamasına rağmen, tarım turizmi faaliyetlerinden tarımsal işletmede ve diğer tarımsal faaliyetlerde boş zamanları değerlendirme, rekreasyon veya eğitim faaliyetleri düzenleyerek ziyaretçileri etkilemek amaçlanmaktadır. Çiftlik bazlı rekreasyonel faaliyetlere hasat, ağırlama hizmetlerine hasat şenlikleri, konaklama ve kahvaltı, tarımsal eğitime ise atölye çalışmaları örnek olarak gösterilebilir [2,3]. Tarım turizmi yeni bir kavram olmamasına rağmen kapsam ve anlamında bazı belirsizlikler bulunmaktadır [4]. Literatür incelendiğinde agri-turizm, agro-turizm, çiftlik turizmi, tatil çiftlikleri, tarım turizmi, çiftliğe dayalı turizm ve tarımsal turizm gibi değişik kavramlar eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Tarım turizminde tarım ve turizm faaliyetleri arasında tamamlayıcılık, bütünleyicilik, rekabet ve karşılıklı ilişkisi olabilmektedir. Örneğin çiftçinin üretim alanı ne kadar büyük olursa o meyve ve sebzeleri toplayacak turist sayısının da o denli büyük olması tamamlayıcılık ilişkisine örnek olarak gösterilebilir. Çiftçilerin o ana kadar değerlendirmedikleri üretim faktörlerini turizm amacıyla kullanması bütünleyicilik ilişkisine örnektir. Bilindiği gibi, kaynaklar sınırlıdır. Sınırlı kaynakların (işgücü, sermaye, arazi) tarım ve turizm birimleri arasında dağılımı rekabet ilişkisine örnektir. Karşıtlık ilişkisinde bir faaliyetin diğer faaliyeti dışlaması anlaşılmalıdır. Karşıtlık ilişkisine örnek

olarak hayvan yetiştiriciliği özellikle domuz yetiştiriciliği verilebilir. Bu hayvan çiftliklerindeki yoğun koku nedeniyle turistler bu bölgelere yakın yerlere gelmek istemeyebilirler [5].

Tarım Turizmi

Tarım turizmi üç temel ilkeyi sağlamalıdır: [6].

- Ziyaretçinin göreceği bir şey olmalı: Hayvanlar, kuşlar, çiftlikler ve doğa turistlerin görmek isteyecekleri yerler olabilir. Bunların yanı sıra kültür, kıyafetler, festivaller ve folklor turistlere cazip gelebilir.

- Ziyaretçinin yapabileceği bir şey olmalı: Yemek pişirme, hasat, binek hayvanlara binme, folklor oynama gibi faaliyetlere turistler katılabilir ve ilgi duyabilir.

- Ziyaretçinin alabileceği bir şey olmalı: Turistler, taze meyve ve sebzeler, işlenmiş gıdalar ve işletmeyi hatırlatacak el sanatı ürünleri olabilir.

Tarım işletmelerinde ve tarımsal turizm işletmelerinde yapılan faaliyetler Tablo 1'de gösterilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi tarımsal işletme ile tarım turizmi işletmesinde yürütülen faaliyetler birbirinden farklıdır.

Tablo 1: Tarım işletmesi ile tarım turizmi işletmesinin karşılaştırılması [5]

Yönetim şekli	Tarımsal işletme	Tarım turizmi işletmesi
Arazinin kullanılması	Arazinin tamamen tarımsal amaçlı kullanılması	Arazinin kısmen tarımsal amaçlı kullanılarak, turizm amaçlı kullanımı (araba parkları)
Üretimin yapısı	Bitkisel üretim, hayvansal üretim, gıda işleme	Tarım ve tarım turizmi ürünlerinin birlikte üretimi, tarım turizmine hizmet etmekte, çeşitlendirme söz konusu
İş organizasyonu	Teknik gelişmeyle üretim maksimizasyonu, etkinlik	Üretimi eğlenceli hale getirmek veya turisti üretim sürecine dahil etmek
Çalışma düzeyi	Yoğun kimyasal girdi kullanarak maksimum üretim	Tarım turizmi alanlarında optimal girdi kullanımı
Ürünlerin pazarlanması	Satış çiftliğinin dışına	Satış turizm amacıyla çiftlikte, fazlası piyasada satış
Gelirin kaynağı ve bunun anlamı	Tüm gelir tarımsal üretimden	İki gelir kaynağı var: Üretim ve turizm veya sadece turizm, turizmin toplam gelir içindeki payı değişebilir
Kırsal alan	Üretim kırsal alanda yapıyor, fakat kırsal alan üretimde önemli bir role sahip değil	Kırsal alan tarım turizmine uygun, folklorik özelliklerin kullanılmasına ihtiyaç var

Potocnik-Slavic ve Schmitz [7], Avrupa'daki dokuz ülkedeki (İngiltere, Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Hırvatistan, Slovenya ve İrlanda) turizm faaliyetlerini inceleyerek tarım turizmi faaliyetlerinde iki genel gelişme trendinin olduğunu belirtmiştir. Bunlar:

-Genel olarak aile üyeleri tarafından işletilen küçük ölçekli tarım turizmi işletmeleri

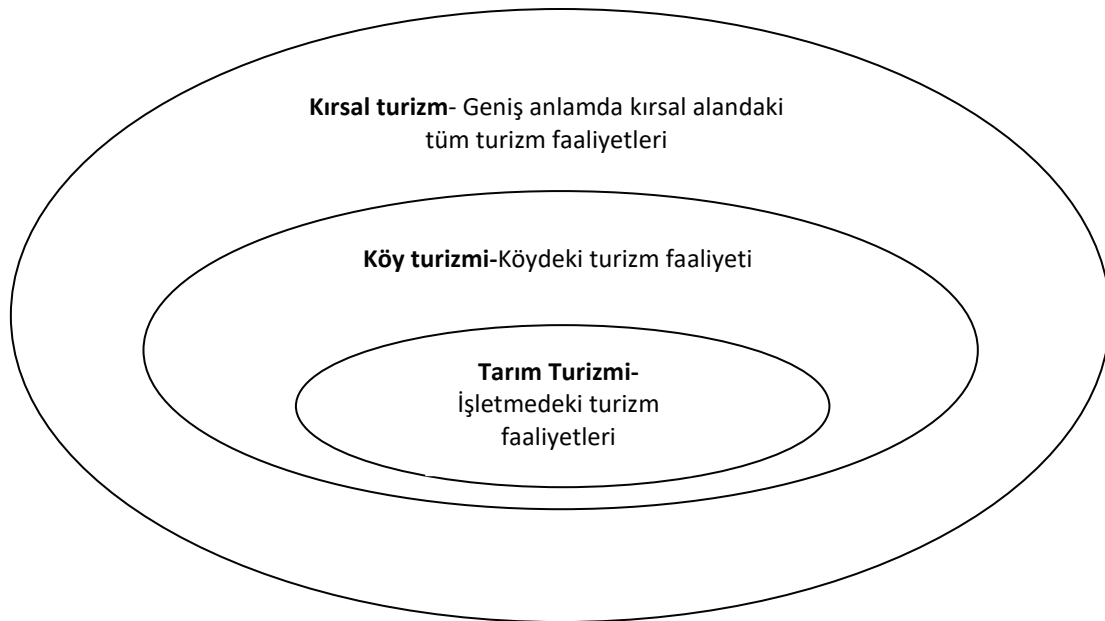
-Yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası turizm piyasasına girmiş, talebe göre üretim yapan ve daha fazla turizm odaklı işletmelerdir. Tarımsal işletmede turizm faaliyetlerinin yoğunluğu değişebilmektedir. Turizm faaliyetleri işletmeye ek gelir getiren bir faaliyet, tamamlayıcı bir faaliyet veya işletmenin ana faaliyeti olabilmektedir [6].

Tarım turizmi genellikle kırsal alanda mevcut kaynakların kullanımına dayanan kırsal turizmin bir alt kümesi olarak kabul edilmektedir. Ancak, tarım turizmi özellikle önemli sosyo-ekonomik ve peyzaj etkileri tek tek her bölgenin özelliklerine bağlı olan karmaşık ve büyük ölçüde farklılaşmış bir olgudur [8].

Tarım turizmi faaliyetleri ülkeden ülkeye hatta bir ülke içinde bile büyük değişiklik göstermesine rağmen, Avrupa'da tarım turizmini geliştirme programlarında tarım turizminin hedefleri genel olarak şunlardır: [9]

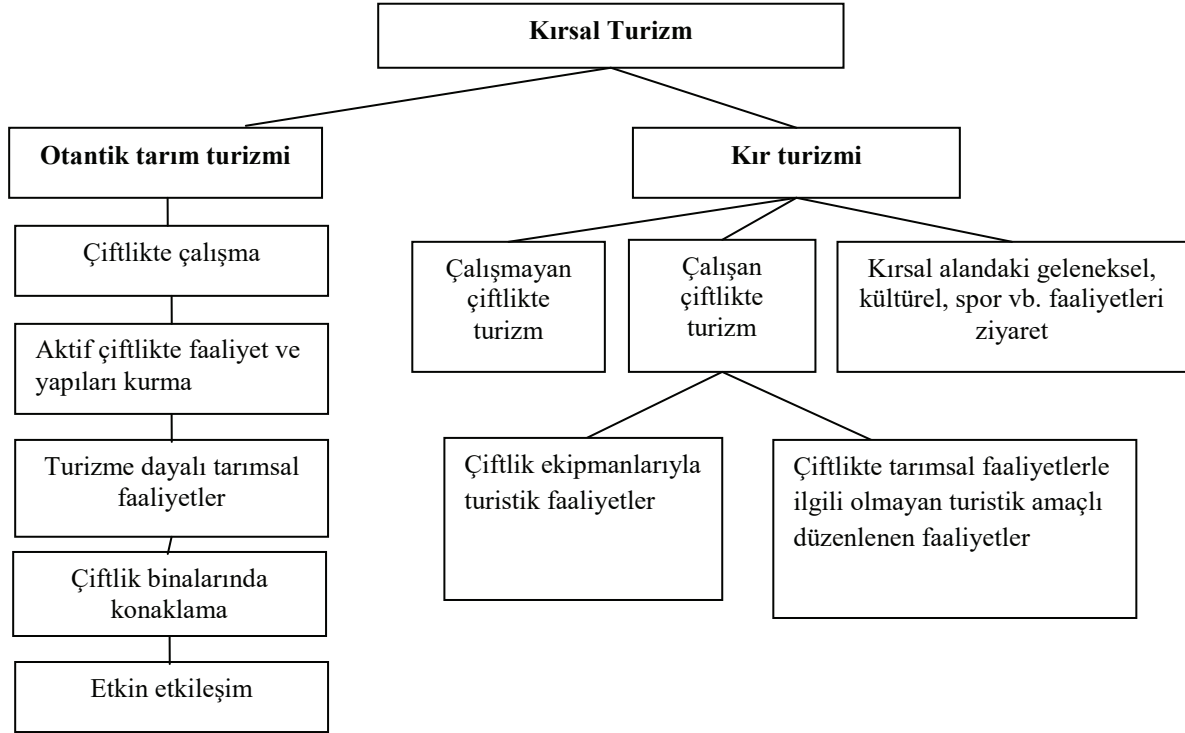
- Kırsal halkın yaşam ve çalışma koşullarını geliştirme,
- Kırsal nüfusu kırsalda tutma,
- Çevreyi koruma,
- Mimari ve kültürel mirası kullanma ve geliştirme,
- Yeni gelir ve istihdam imkanları yaratma,
- Yerel halk için hizmetleri ve alt yapıyı geliştirme,
- İletişimde bir aracı rolü üstlenerek kırsal ve kentsel çevre arasında kültürel alışverişi gerçekleştirmektir.

Şekil 1'den de görüldüğü gibi, tarım turizmi kırsal turizm içinde bir alt bölüm olarak değerlendirilebilir. Kırsal turizm kapsamında değerlendirilebilecek diğer turizm türleri arasında, kültür turizmi, ekoturizm, macera turizmi, av turizmi vb. sayılabilir [10].

Şekil 1: Kırsal, turizm, köy turizmi ve tarım turizmi arasındaki ilişki [11]

Streifeneder [11], kırsal turizmi kır turizmi ve otantik tarım turizmi olarak ikiye ayırmıştır. Kır turizmi, kırsal alanda birçok turizm faaliyetini kapsamaktadır (doğa, kültür,

spor, müzik, yemek yapma, şenlikler vb.). Tarım turizmi ise ana gelir kaynağı tarımdan sağlanan aktif tarımsal işletmede yürütülen bir turizm türüdür (Şekil 2).

Şekil 2: Kırsal turizmin sınıflandırılması [11]

Tarım turizmi çiftçiler ve yerel toplum için oldukça önemlidir. Tarım turizmi kırsal kalkınmayı teşvik eden bir araç olarak değerlendirilebilir [12]. Tarım turizmi

kapsamında yapılan faaliyetler arasında çiftlikte konaklama, bitkisel üretimde hasat, hayvancılıkta sağım faaliyetleri, restoran hizmetleri, doğa ve çiftlikte yürüyüşler ve geziler ile tarım ürünlerinin satışı sayılabilir (Tablo 2).

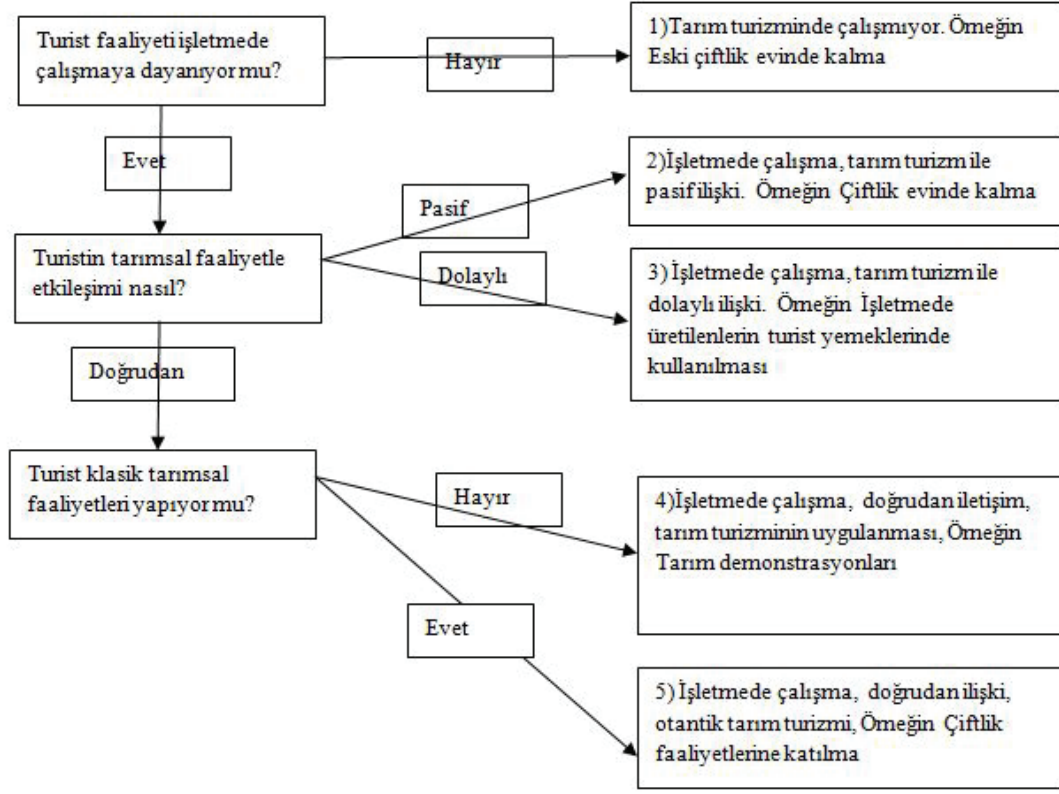
Tablo 2: Tarım turizmi faaliyetlerinin sınıflandırılması [13]

Sınıflandırma	Faaliyetler
Tarımsal konaklama	Çiftlik, kır evinde kalma Tarımsal hotel (motel) Kendi yatağını kendi yapma Tarım kampı
Tarımsal gıda hizmeti	Ev yemekleri Kantin, restoran
Temel tarım turizmi	Üretim sürecini gözlemek ve/veya katılmak Eğitim turlarına katılmak Hayvanat bahçeleri
Doğrudan satış	Çiftlik ürünlerinin doğrudan satışı Topladığını satın al Çiftlik ve işletme mağazaları
Tarımsal rekreasyon	Hafta sonu ve tatil rekreasyonu Tatilde konaklamalar
Tarım sporları	Kır yürüyüşleri Ata binme Atıcılık Büyük alan gerektiren sporlar Yeni jenerasyon alan oyunları Avcılık, balıkçılık
Tarım faaliyetleri	Park ve bahçeleri ziyaret Tarım turizmi amaçlı geziler Mısır arazilerini ziyaret
Tarımsal terapi	Hayvan yardımıyla terapi Küçük sağlık tatil köyleri Özel diyetler, hayvan ve bitkisel ilaç terapileri
Kültür turizmi	Tarihi çiftlikler ve köyler Tarım müzeleri Folklor, kutlamalar, şenlikler

Phillip ve ark., [14] ise tarım turizmi faaliyetlerini 5'e ayırmıştır. Bu faaliyetler şu şekilde sıralanabilir:

- İşletmede çalışmayıp eski çiftlik evinde konaklama
- İşletmede çalışma, tarım turizmi ile pasif ilişki (örneğin çiftlik evinde konaklama)

- İşletmede çalışma, tarım turizmi ile dolaylı ilişki
- İşletmede çalışma, doğrudan ilişki tarım turizmi faaliyetlerine katılma (örneğin demonstrasyonlar)
- İşletmede çalışma, doğrudan ilişki otantik tarım turizmi, örneğin çiftlik faaliyetlerine katılma (Şekil 3).

Şekil 3: Tarım turizmi tanımları için tipoloji [14].

Tarım Turizmi Neden Önemli?

Gerek tarım gerekse turizm sektörleri ekonomik, ekolojik ve sosyal boyutları ile oldukça geniş etki alanına sahip bulunmaktadır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde, hibrit bir faaliyet konumunda bulunan tarım turizminin de ekonomik, sosyal ve ekolojik boyutlarının ayrı ayrı ele alınarak incelenmesi yararlı görülmektedir.

Tarım Turizminin Ekonomik Boyutu

Küçük ölçekli tarımsal işletmelerin çoğu karlılığını artırmak ve varlığını sürdürme konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bu işletmeler klasik tarımsal ürünler dışında ekstra gelir kaynakları aramaktadır. Tarımsal ve tarım dışı gelir yaratan faaliyetler gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesine neden olmakta ve toplam gelirin gerek hane halkı gerekse tarımsal işletme seviyesinde artmasına yardımcı olmaktadır [15]. Küçük işletmeler özellikle küçük aile işletmeleri rekabette sorunlar yaşamaktadır. Tarım turizmi çiftçiler için rekabetin olumsuz etkilerini azaltan bir faaliyet alanıdır [16].

Flanigan ve ark. [17] tarafından yapılan bir araştırmada tarım turizmi faaliyetlerinin İskoçya'da finansal olarak çiftçi gelirlerinin çeşitlendirilmesinde önemli bir faaliyet olduğu belirlenmiştir. Schilling ve ark. [18] tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir araştırmada, tarım turizmi faaliyetlerinin tarımsal işletme karlılığı üzerinde istatistiksel olarak pozitif etkisinin olduğu, küçük tarımsal işletmelerde ise bu pozitif etkinin kendisini daha fazla gösterdiği belirlenmiştir. Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan

bir çalışmaya göre Colorado'da 2006 yılında 13 milyon ziyaretçi tarım turizmi faaliyetlerine katılmış ve bunun ekonomik etkisi 2.2 milyar \$ olmuştur. 2012 yılı itibarıyla Colorado'da 864 çiftlik tarım turizmi ve rekreasyon hizmeti vermektedir [19].

Kırsal turizm çiftlik gelirlerinin artışı, dengeli nakit akışı, istihdam imkanları ve daha güçlü yerel ekonomilerin var olmasına yardımcı olarak çiftçilere ekonomik anlamda katkı sağlamaktadır [20]. Tarım turizminde ziyaretçiler tarım ürünlerini doğrudan satın alma imkanına sahiptir. Bu ürünler süt, yumurta gibi hayvansal üretim kaynaklı veya taze meyve ve sebze gibi bitkisel üretim kaynaklı ürünler olabilmektedir [21].

Cichowska ve Klimek [22] tarafından 2011 yılında Polonya'da yapılan araştırmada, tarım turizmi yapan ailelerin hane halkı gelirlerinin %28.3'ünün tarım turizmi faaliyetlerinden geldiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çiftçi ailelerinin %15.4'ünün ana gelir kaynağının tarım turizmi faaliyetleri olduğu belirlenmiştir.

Tarım Turizminin Sosyal Boyutu

Tarım turizmi sürdürülebilir kalkınma ve kırsal dönüşümün önemli bir unsurudur [22]. Tarım turizmi toplumun kendine güveninin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Tarım turizmi sayesinde ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması ve çeşitlenmesi yerel toplumun satın alma gücünü artırarak yaşam kalitesini ve hayat standartlarını iyileştirmektedir [23].

Tarım turizmi kir ile kent arasındaki kültürel alışverişi destekleyerek sosyal bütünleşmeyi sağlamakta, az gelişmiş bölgelerin rekabet edilebilirliğini artırmaktadır. Diğer taraftan tarım turizmi faaliyetleri altyapının iyileştirilmesine katkı sağlayarak halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır [24].

Girişimcilik, bir iş fikrine sahip olarak pazardaki fırsatları değerlendirerek mal ve hizmet üretmek amacıyla sermaye, doğal kaynak, emek gibi üretim faktörlerinin bir araya getirilerek işletmesiyle ilgili faaliyetler olarak tanımlanabilir [25]. Girişimcilik sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli araçlardan birisidir. Girişimcilik eksik istihdam, işsizlik, gelir dağılımdaki adaletsizlik, sosyal refahın artırılması gibi önemli konularda ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlamaktadır. Bu konular ekonomik krizlerle anlaşılmalıya başlamış piyasaların serbestleşmesi ile birlikte özel girişimcilik faaliyetleri artmıştır [26]. Girişimcilik faaliyetleri kentsel ve kırsal alanlarda yapılabilmektedir. Kırsal girişimcilik denildiğinde akla gelen ilk konulardan birisi hiç şüphesiz kırsal turizm veya tarım turizmidir. Kırsal girişimcilik felsefesiyle yürütülen tarım turizmi faaliyetlerinin kırsal alanların sosyo ekonomik devamlılığına büyük katkısı olacaktır.

Kadınların işgücüne katılımları, gerek ulusal düzeyde gerekse aile içinde artmakta ve bunun aile içindeki katkısı bilinmektedir. Dolayısıyla kadınlar ev işleri, çocuk bakımı vb. yeniden üretim faaliyetleriyle bir yandan sosyal bir birim olan aile bütünlüğünü sağlamakta, diğer yandan ailenin ekonomik sorumluluğunu paylaşmaktadır [27]. Kırsal alanda kadınlar için girişimcilik, aile bütçesine katkı sağlama açısından önemlidir. Kırsal alanda kadınların girişimcilik süreçlerine yoğun olarak katılmaları kırsal kalkınmaya, dolayısıyla ülke kalkınmasına da katkı sağlayacaktır [28]. Tarım turizmi işletmelerinin kurulması ve yönetilmesi aşamalarında kadınların aktif rol almaları, kadınların ekonomik yaşama entegrasyonu açısından son derece önemli görülmektedir. Yine kırsal alanda kadınların evde ürettikleri çeşitli ürünleri (salça, tarhana vb.) tarım turizmi işletmesinde turistlere satmaları girişimcilik açısından önemli görülmektedir. Diğer taraftan kırsal alanda daha çok kadının tarımdan arta kalan zamanlarında çoğunlukla tarımsal hammaddeyi değerlendirerek geleneksel bir üretim tekniği ile ortaya koyduğu el sanatları ürünleri gerek kırsal turizm gerekse tarım turizmi açısından önemli bir iş ve uğraşı alanı olarak değerlendirilebilir [29].

Kırsal turizm faaliyetleri imece anlayışıyla kırsal alanda yaşayanların birlikte çalışma ve üretmesini teşvik ederek kırsal alanda kooperatifçiliğin gelişmesine de yardımcı olabilir. Örneğin Yunanistan'da kırsal kadınların el emeği ürünlerini değerlendiren 45 tarım turizmi kooperatifi kurulmuştur [30].

Bwana ve ark. [31] Kenya'da yaptığı çalışmada, tarım turizmi faaliyetlerinin sosyo ekonomik etkilerinin olduğunu saptamıştır. Çalışmada bu faaliyetlerin çiftçilerin gelirlerini artırma fırsatı yarattığı, gıda güvencesini artırdığı, girişimcilik becerisini geliştirdiği, ayrıca gençlerin kırsal alandan kente göçünü azalttığı belirtilmektedir.

Tarım turizminin tarımsal işletmeye, işletmeciyeye ve topluma çeşitli yararları bulunmaktadır. Turizm sektörü ve tarım sektörü açısından bir değerlendirme yapıldığında turizm sektörü, işgücü açığını tarım sektöründen karşılamakta, tarım sektörü de pazar açığını turizm sektörüyle kapatmaktadır. Tarım turizmi sayesinde yerel istihdam sağlanmakta, bu da çiftçi ailesi gelinde artışlar meydana getirmektedir. Çiftçiler kırsal alandaki alışveriş merkezleri ve restoranlarda istihdam edilebilmektedir. Diğer ekonomik olmayan toplumsal faydalar arasında kırsal yaşam biçiminin sürdürülmesi, yerel gelenek ve özelliklerin

sürdürülmesi ve korunması sayılabilir [32,20]. Çiftçiler tarım turizmini boş vakitlerini geçirecekleri bir hobi veya aileleriyle birlikte zaman geçirecekleri bir faaliyet alanı olarak da görebilmektedir [33].

Tarım turizmi faaliyetleriyle kırsal alandaki gelenek ve görenekler korunmaktadır. Turizm, yerel kalkınma için önemli araç olan mevcut kültürel miras kaynaklarının ortaya çıkarılması, restore edilmesi ve geliştirilmesine olanak sağlamaktadır [34]. Tarım turizmi kırsal somut mirasların korunmasında etkili olabilmektedir. Lapan, Barbieri [35] tarafından yapılan çalışmada, tarım turizmi ile uğraşan çiftçilerin tarım arazilerindeki somut mirasları korudukları belirlenmiştir.

Karabatı ve ark. [36] tarafından Burdur ilinde yapılan bir çalışmada tarım turizmi faaliyetlerinin sosyal etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmada tarım turizmi faaliyetleri sırasında turistlerle iletişim ve kültürel alışverişi olduğu belirtilmektedir. Ukav, Çetinsöz [37] tarafından Adıyaman'da yapılan çalışmada çiftçilerin turizmin ekonomik ve sosyo-kültürel yararları konusunda bilinçli oldukları, ancak bu seviyenin çok yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır.

Tarım Turizminin Ekolojik Boyutu

İkinci dünya savaşından sonra tarımda yoğun kimyasalların kullanımı sonucu yaşanan çevresel degradasyon nedeniyle 1990'lı yıllardan sonra çevreye duyarlı üretim anlayışı ön plana çıkmıştır. Tarım turizmi çevre dostu tarım tekniklerinin yaygınlaşmasına katkı sağlayabilir [38]. Zira 10. Kalkınma Planında "Çevreye duyarlı ve sorumlu turizm anlayışı kapsamında sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirilecek, turizmin sosyo-kültürel ve çevresel olumsuzlukları azaltılacaktır." şeklinde bir ifade yer almaktadır. Toplumun çevre konusunda bilinçlenmesi, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilecek önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Çevre bilgisi teknik anlamda uzmanlar tarafından çevre sorunlarının giderilmesi amacıyla kullanılırken, diğer taraftan da toplumsal anlamda bir çevre bilincinin oluşturulmasında da büyük önem taşımaktadır. Çevre bilinci; çevreye ilgili kararları, ilkeleri, yorumları içeren düşüncelerden, bu düşüncelerin yaşama aktarılması olan davranışlardan ve bütün bunlarla ilgili olarak çeşitli duygulardan oluşmaktadır [39]. Tarım turizmi faaliyetlerinin gerek yerel halkın gerekse kırsal alana gelen turistlerin çevre bilinçlerinin gelişmesinde katkısının olacağı düşünülmektedir.

Agro-turizmin, kitle turizmine göre kaynakları koru kullan düşüncesinden hareket ederek kullandığı söylenebilir. Kitle turizminin belirli bölgelerde toplanması ve yılın belirli dönemlerinde yoğunlaşmasının aksine agro-turizm tüm yıla yayılarak çevresel yıkıcılığı önlemektedir [40].

Tarım turizminin erozyonu önleme, su kaynaklarını ve biyolojik çeşitliliği koruma ve arazi degradasyonunu önleme gibi işlevleri bulunmaktadır. Tarım turizminde doğal kaynakların önemi yadsınmaz. Bu nedenle doğal kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı tarım turizmi için son derece önemlidir. Tüm turizm faaliyetlerinde doğal kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı önemliyken tarım turizminde bu konu hayati öneme sahiptir. Mastronardi ve ark. [41], İtalya'da tarım turizmi ile çevre arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmada, tarım turizmi ile uğraşan çiftliklerin sürdürülebilir teknikleri daha fazla kullanma eğiliminde oldukları, bu durumun biyolojik çeşitlilik, kırsal peyzaj ve doğal kaynaklar üzerinde pozitif etkisinin olduğunu saptamıştır.

Tarım turizmi ailelere yaşam tarzlarını sürdürme imkanı sunarken, tarımsal arazi, orman, nehir vb. doğal kaynakları koruma imkanı da vermektedir [42]. Tarım turizmi yaban

hayatının geliştirilmesine ve su kaynaklarının korunmasına katkı sağlayarak çevre üzerinde pozitif etkileri bulunmaktadır [3]. Ukav ve Çetinsöz [37] tarafından Adıyaman'da yapılan araştırmada çiftçilerin, tarım turizminin çevreye herhangi olumsuz fiziksel bir etkisinin olmayacağını algıladıkları tespit edilmiştir. Civelek ve ark. [40] tarafından Muğla ilinde yapılan araştırmada, tarım turizmi işletmelerinin çevreye duyarlılık konusunda alternatif enerji kaynaklarını kullandıkları, doğa dostu mimari yapıları oluşturdukları, işletmelerde organik tarımın yapıldığı, atıkların ve çöplerin ayrıştırılması amacı ile çeşitli faaliyetlerin yapıldığı belirlenmiştir.

Tarım Turizmine Tarımsal Yayımın Olası Katkıları

Tarımsal yayım, tarımla uğraşan kişilerin sosyal, ekonomik ve kültürel yönden kalkınmalarına yardım etmek amacıyla yönelik, okul-dışı ve gönüllü bir eğitim sistemidir [43]. Tarımsal yayım çalışmaları, üreticilere ileri tarım tekniği, planlama, pazarlama, örgütlenme ve benzeri konularda bilgi götürerek, üreticilerin verim ve üretimlerini artırmalarını ve ayrıca ürünleri daha iyi değerlendirmeleri, yine bu yolla gelirlerini artırmaları ve yaşam şartlarını iyileştirmeleri için verilen eğitim hizmetleridir [44]. Gerek ülkemizde gerekse diğer ülkelerde üretimde görülen artışların tümü modern girdilerin tümüne bağlanamaz. Bilginin etkisi de oldukça büyüktür. Tarımsal yayım ve araştırma alanına yapılan yatırımların verimliliği konusunda yapılmış araştırmalar bu alana yapılan yatırımların %30 ile %60 arasında kar getirdiğini ortaya koymaktadır [45].

Toplumun değişen koşullara göre değişen ve çeşitlenen gereksinimlerini karşılama çabaları tarımsal yayımın ilgi alanlarını da çeşitlendirmiştir. Hatta tarımsal yayım, kırsal alanda yaşayan tarımsal faaliyette bulunan insanların hemen hemen tüm sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştır [46]. Günümüzde tarımla uğraşan insanlara yayım hizmetlerini ifade eden "tarımsal yayım" kavramı yanında, kırsal kesimde yaşayan ve tarımla birlikte diğer mesleklerle uğraşan tüm kırsal kesimin özellikle sosyo-kültürel seviyesini yükseltmeye yönelik "kırsal yayım" kavramı üzerinde durulmaktadır [47]. Tarım turizminin geliştirilmesine yönelik tarımsal yayım/kırsal yayım çalışmaları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bilindiği gibi yayımın amacı kırsal alanda yaşayan tüm ailelerin hayat standartlarını yükseltmektir. Kırsal kalkınma açısından kırsal turizminin de benzer bir amacı bulunmaktadır [48]. Yani tarımsal yayım tarım turizminin geliştirilmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilebilir.

Tarımın giderek daha fazla bilgiye dayalı bir sektör haline alması, doğal kaynakların akılcı yönetimi ve sürdürülebilirliği ile ilgili kaygıların öne çıkması tarımsal yayımın önemini artırmakta, sektörün içinde yaşadığı ve dışında gelişen kimi koşullar tarımsal yayımda yeni yaklaşımları ve yeni arayışları gündeme getirmektedir [49]. Günümüzde tarım sektörü artık kırsal alanda yatırım yapılan tek sektör olmaktan çıkmıştır. Artık kırsal alanlar tarıma dayalı sanayi ve hizmet sektörü için de uygun yatırım alanları haline gelmiştir. Zira kırsal alanda turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle çiftçiler girişimci niteliği kazanmıştır. Bu nedenle işletmenin sahip olduğu üretim faktörlerinin optimal kullanımı büyük önem taşımaktadır. Tarım turizmi işletmesi bir bütün olarak ele alınarak alınacak kararlar, atılacak adımlarda tarımsal yayımdan yararlanılabilir. Tarımsal işletmecilik yayımı sayesinde işletme planlaması yapılarak işletme gelirleri artırılabilir.

Sürdürülebilirlik gerek tarım gerekse turizm açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla tarım turizmi faaliyetlerinin çevreye ve doğal hayata zarar vermemesi gerekir. Tarım turizmi faaliyetlerinde çevre dostu tekniklerin

benimsenip uygulanması, kırsal alana daha fazla turist çekme açısından önemli görülmektedir. Tarımsal yayım çalışmaları bu işletmelerin çevre dostu tarım tekniklerini uygulamalarını kolaylaştıracaktır.

Pazarlama gerek tarımsal gerekse diğer işletmeler için oldukça önemli bir faaliyettir. Ekonomik sürdürülebilirlik için pazarlama problemlerinin çözülmesi gerekir. Tarımsal yayım servislerinin çiftçilere pazar ve pazarlamayla ilgili gerekli ve güncel enformasyonun sağlanmasıyla ürünlerin yüksek fiyattan satışları söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan yayım kuruluşları çiftçilere kredi kullanımı gibi finansal konularda da teknik destek sağlayabilmektedir [50].

Toplumların sosyal değişimine bağlı olarak kadınların da yeni fikirlere açık, bilgi ve yeteneklerini ekonomik kazanca dönüştürmeye eğilimli bir yapı kazanmaya doğru ilerledikleri görülmektedir. Toplumsal yaşamdaki bu ilerleme kadınların ekonomik hayatta yer almalarını ve ekonomik kalkınmayı artırıcı rol üstlenmelerini sağlamaktadır [26]. Tarımsal yayım kuruluşları kırsal kadınlara gerek tarım gerekse turizm faaliyetleri ile ilgili tarımsal yayım hizmeti sunarak kalite artışına yardımcı olabilir. Tarımsal yayım kuruluşları yayım programları sayesinde kırsal kadınların ev ekonomisi, hijyen, sürdürülebilir tarım teknikleri, kooperatifçilik ve el sanatları faaliyetlerinde bilgi ve becerilerini artırarak tarım turizmi yapmayan kadınların bu faaliyetlere katılmalarını, tarım turizmi yapan kadınların ise daha fazla gelir elde etmelerine katkı sağlayabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bugün artık tarımsal yayım faaliyet alanını genişletmiş çiftçilere tarımsal üretimle ilgili enformasyon yanında kırsal alanı ilgilendiren tüm konularda teknik destek sağlamaya başlamıştır. Tarım turizmi işletmelerinin yaygınlaştırılması için tarımsal yayıma önemli görevler düşmektedir. Günümüzde teknoloji hızla değişen ve gelişen bir olgudur. Gerek tarım gerekse turizm alanındaki yeni teknolojilerden tarım turizmi işletmelerinin haberdar olması ve benimseyip uygulamalarında tarımsal yayım kuruluşlarının önemli katkıları olacaktır.

Çiftçilere tarım turizmi hakkında bilgi verecek yayımcılar olduğundan öncelikle bu personel kırsal turizm ve tarım turizmi hakkında enforme edilmelidir.

Yerel halkın tarım turizmine bakış açıları belirlenmelidir. Diğer taraftan tarım turizmi potansiyeli yüksek bölgelerde tarımsal işletmelerin tarım turizmi hakkındaki bilgi düzeyleri saptanarak, bu bilgilerin artırılması için gerekli yayım programları hazırlanmalıdır. Yayım çalışmalarında işletme bir bütün olarak ele alınmalı tarım ve turizm ile ilgili yayım mesajları işletmeye entegre bir biçimde sunulmalıdır.

Gerek tarımsal faaliyetler gerekse turizm faaliyetleri için çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı son derece önemlidir. Dolayısıyla doğal kaynakların azalmasından en fazla zarar görecektür de doğal olarak tarım ve turizm sektörleri olacaktır. Tarım turizmi işletmecilerinin çevre ile ilgili bilinç düzeylerini artırmaya yönelik tarımsal yayım çalışmaları, tarım turizmi faaliyetlerinin bugün ve gelecekte devam etmesi bakımından hayati öneme sahiptir.

Tarım turizmi faaliyetleri kırsal halkın gelirini artıran, kırsal alandaki atıl işgücünü değerlendiren, kırsal alanda istihdam yaratan, el sanatları ürünlerinin üretilmesini teşvik eden, çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına önem veren, kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasında kültürel alışverişi kolaylaştıran önemli bir turizm faaliyetidir. Bu nedenle tarım turizmi faaliyetlerinin yayım programlarında öncelikli olarak yer alması bu faaliyetlerin gelişmesi ve yaygınlaşmasını kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Çeken, H. 2014. Turizm Ekonomisi, Detay Yayıncılık, 202 s.
- [2] Santeramo, F.G., Barbieri, C. 2017. On the demand for agritourism: a cursory review of methodologies and practice, *Tourism Planning & Development* 14(1):139-148.
- [3] Barbieri, C. 2013. Assessing the sustainability of agritourism in the US: a comparison between agritourism and other farm entrepreneurial ventures, *Journal of Sustainable Tourism* 21(2): 252-270.
- [4] Barbieri, C., Mshenga, P.M. 2008. The role of the firm and owner characteristics on the performance of agritourism farms, *Sociologia Ruralis* 48 (2): 166-183.
- [5] Anonymous. 2006. Organization of Agrotourism-Farms, Poland. http://euranek.com/alter-agro/pdf/unit9_en.pdf, Erişim tarihi: 14 Haziran 2018.
- [6] Barbudhe, S.B., Singh, S.B., 2014. Agro-Eco-Tourism: A New Dimension to Agriculture, *Agricultural Technology and Agro-Eco Tourism Dissemination Centre*, 37p. India.
- [7] Potocnik-Slavic, I., Schmitz, S. 2013. Farm tourism across Europe, *European Countryside* 4: 265-274.
- [8] Lupi, C., Giaccio, V., Mastronardi, L., Giannelli, A., Scardera, A. 2017. Exploring the features of agritourism and its contribution to rural development in Italy, *Land Use Policy* 64: 383-390.
- [9] Aikaterini, G., Ionnis, S., Thanasis, K. 2001. Is agrotourism 'agro' or 'tourism'? Evidence from agrotourist holdings in Lesvos, Greece, *Anatolia An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 12(1): 6-22.
- [10] Petrovic, M.D., Gelbman, A., Demirovic, D., Gagic, S., Vukovic, D. 2017. The examination of the residents' activities and dedication to the local community -An agritourism access to the subject, *J. Geogr. Inst. Cvijic*. 67(1):37-52.
- [11] Streifeneder, T. 2016. Agriculture first: Assessing European policies and scientific typologies to define authentic agritourism and differentiate it from countryside tourism, *Tourism Management Perspectives*, 20: 251-264.
- [12] Maneenet, T., Tran, T.H. 2014. Improving the potential of agricultural areas for development of agrotourism: A case study of Ban Mor Village, Sam Sung District, Khon Kaen province, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5 (23): 533-539.
- [13] Boys, K.A., White K.D., Groover, G. 2017. Fostering rural and agricultural tourism: exploring the potential of geocaching, *Journal of Sustainable Tourism* 25(10): 1474-1493.
- [14] Phillip, S., Hunter, C., Blackstock, K. 2010. A typology for defining agritourism, *Tourism Management* 31:754-758.
- [15] Khanal, A.R., Mishra, A. K. 2014. Agritourism and off-farm work: survival strategies for small farms, *Agricultural Economics* 45 supplement: 65-76.
- [16] Kline, C., Barbieri, C., Lapan, C. 2016. The influence of agritourism on niche meats loyalty and purchasing, *Journal of Travel Research* 55(5): 643-658.
- [17] Flanigan, S., Blackstock, K., Hunter, C. 2015. Generating public and private benefits through understanding what drives different types of agritourism, *Journal of Rural Studies*, 41: 129-411.
- [18] Schilling, B.J., Attavanich, W., Jin, Y. 2014. Does agritourism enhance farm profitability?, *Journal of Agricultural and Resource Economics* 39(1):69-87.
- [19] Anonymous. 2017. Elbert County Comprehensive Plan Update Existing Conditions Report, https://static1.squarespace.com/static/589fc6231b631bc1785d8031/t/59e91e32d0e62802cc63c9f2/1508449851752/existing-conditions_oct19.pdf, Erişim tarihi: 14 Haziran 2018.
- [20] Hung, W.T., Ding, H.Y., Lin, S.T. 2016. Determinants of performance for agritourism farms: an alternative approach, *Current Issues in Tourism* 19(13): 1281-1287.
- [21] Jeczmyk, A., Uglis, J., Graja-Zwolinska, S., Mackowiak, M., Spaychala, A., Sikora, J. 2015. Research note: Economic benefits of agritourism development in Poland - an empirical study, *Tourism Economics* 21 (5): 1120-1126.
- [22] Cichowska, J., Klimek, A. 2011. The role of agrotourism in the development and conversion of rural areas, *Infrastructure and Ecology of Rural Areas*, Commission of Technical Rural Infrastructure, Polish Academy of Sciences, Cracow Branch, s. 97-107.
- [23] Hamzah, A., Yassin, S.M., Samah, B.A., D'Silva, J.L., Tiraiyaci, N., Shaffril, H.A.M, Uli, J. 2012. Socio-economic impact potential of agro tourism activities on Desa Wawasan Nelayan community living in Peninsular Malaysia, *African Journal of Agricultural Research* 7(32): 4581-4588.
- [24] Cut-Lupulescu, F., Dincu, A.M., Borlovan, I.C. 2014. Implications of rural tourism and agritourism in sustainable rural development, *Animal Science and Biotechnologies* 47 (2): 301-303.
- [25] Tekin, M. 2014. Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği, Yenilenmiş 4. Baskı, Ankara, 252 s.
- [26] Kızılaslan, N., Karaömer, M. 2015. Kırsal kadınların girişimcilik özellikleri ve girişimciliği etkileyen faktörlerin logit analizi ile değerlendirilmesi (Hatay İli Araştırması), *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 10(1): 100-120.
- [27] Kantar, M. 1999. Girişimcilik ve kırsal kadınlar, *Tarım Ekonomisi Dergisi* 4: 29-42.
- [28] Karaturhan, B., Ünsal, G., Issabek, B., Güler, D. 2017. İzmir İlinde kırsal kadın girişimciliği ve bunu etkileyen faktörler, *Tarım Ekonomisi Dergisi* 23 (1):85-91.
- [29] Çukur, T., Etikan, S. 2011. Kırsal alanda kadının el sanatı faaliyetlerinin kırsal kalkınmaya katkısı, *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (3): 309-321.
- [30] Karagiannis, S., Stavroulakis, D. 2011. Development of agrotourism through the application of internet technologies: problems and perspectives, *Proceedings of the International Conference on Information and Communication Technologies for Sustainable Agri-production and Environment*, Skiathos, 8-11 September, 2011.
- [31] Bwana, M.A., Olima, W.H.A., Andika, D., Agong, S.G., Hayombe, P. 2015. Agritourism: potential socio-economic impacts in Kisumu County, *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 20(3): 78-88.
- [32] Tew, C., Barbieri, C. 2012. The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective, *Tourism Management* 33: 215-224.
- [33] Gao, J., Barbieri, C., Valdivia, C. 2014. Agricultural landscape preferences: Implications for agritourism development, *Journal of Travel Research* 53(3): 366-379.
- [34] Uslu, A., Kiper, T. 2006. Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi* 3 (3): 305-314.

- [35] Lapan, C., Barbieri, C. 2014. The role of agritourism in heritage preservation, *Current Issues in Tourism* 17 (8): 666-673.
- [36] Karabatı, S., Doğan, E., Pınar, M., Çelik, L.M. 2009. Socio-economic effects of agri-tourism on local communities in Turkey: The case of Aglasun, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration* 10:129-142.
- [37] Ukav, İ., Çetinsöz, B.C. 2015. Adıyaman ilinde çiftçilerin tarım turizmi üzerine algılamaları, *Mesleki Bilimler Dergisi* 4(1): 8-20.
- [38] Anthopoulou, T., Melissourgou, Y. 2013. Agri-tourism in between rural change, tourism restructuring and environmental imperatives, Eds. Holden A., Fennell, D., *The Routledge Handbook of Tourism and the Environment*, p.359-370.
- [39] Uğurlu, K., Akay, B. 2017. Doğa bilinçli nesiller yetiştirmede ekoturizmin önemi: Kırklareli ili-dereköy doğa eğitim merkezi örneği, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ÖS-IV*: 27-38.
- [40] Civelek, M., Dalgın, T., Çeken, H. 2013. Agroturizm ve sürdürülebilirlik ilişkisi: Muğla yöresindeki tatuta çiftliklerinde bir araştırma, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 1(3): 22-32.
- [41] Mastronardi, L., Giaccio, V., Giannelli, A., Scardera, A. 2015. Is agritourism eco-friendly? A comparison between agritourisms and other farms in Italy using farm accountancy data network dataset, *SpringerPlus* 4:590.
- [42] Veeck, G., Hallett IV, L., Che, D., Veeck, A. 2016. The economic contributions of agricultural tourism in Michigan, *Geographical Review* 106 (3): 421-440.
- [43] Yürttaş, Z., Atsan, T. 2007. Tarımsal Yayım ve İletişim Teknikleri, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 67, Erzurum.
- [44] Olgun, A. 2002. Tarımsal Yayım ve Haberleşme, Ders Kitabı, İzmir.
- [45] Özkaya, T. 1996. Tarımsal Yayım ve Haberleşme, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:520, E.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset Atelyesi, İzmir.
- [46] Özçatalbaş, O., Gürgen, Y. 1998. Tarımsal Yayım ve Haberleşme, Baki Kitapevi, Adana.
- [47] Demiryürek, K. 2014. Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Kavramları ve Felsefesi, Eds: Sayılı, M., Oruç, E., Günal, H., Önen, H., Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Cilt II Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Metodolojisi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları No:1, Tokat.
- [48] Özçatalbaş, O., Mansuroğlu, S., Ceylan, İ.C., Akçaöz, H., Kutlar, İ. 2010. The evaluation of the importance of rural tourism extension for community development and Turkey, *Journal of Food, Agriculture & Environment* 8 (3&4): 973-975.
- [49] Kızılaslan, N., Ünal, Y. 2013. Çiftçilerin tarımsal yayım farkındalıklarının belirlenmesi (Tokat/Erbaa Örneği), *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi* 5: 1-19.
- [50] Çukur, T., Karaturhan, B., Budak, D.B. 2013. The importance of agricultural marketing extension, *The Journal of Ege University Faculty of Agriculture, Special Issue 1*: 265-269.